

בכורות נ

משה שווערד

1. ספר יד בנימין

ועי' עוד חזו"א חו"מ סי' ט"ז ס"ק י'
 דלפדיון הבן יונאין נמי בחתיכה של
 כסף משקל ה' סלעים ולא זע"י מטבע דוקא,
 ועיי"ש צסי' הנ"ל שהאריך טווח צענייני
 המטבע לגבי פדיוה"צ ושאר דוכמי. והנה
 ברמב"ן בהלכותיו הביא חידוש בשם הבה"ג
 דצפדיון הבן צריך להוסיף חומש וכבר השיג
 עליו הרמב"ן ז"ל והביא שגם רבינו האי גאון
 ז"ל חולק ע"ז, וכן יעוי' רי"ט אלגזי, ולכא'ו
 גם מדברי הגמ' לקמן דף נ' צהא דרב אשי
 שדר ל' שיצטר זוזי כו' מבוחר דליכא הוספת
 חומש צפדיון הבן.

במשנה חמש סלעים של בן צמנה זורי. פי'
 צמטעות היואלות צמדינת זור שהן
 כסף מזוקק, וסלע האמור צמשה הוא שקל
 האמור צמורה והוא הי' צמי משה משקל
 שלוש מאות ועשרים גרגירי שעורה, וצנית
 שני הוסיפו עליו והעלוהו למשקל ג' מאות
 ושמונים וארבע שעורה, וכן מונים היום לחמש
 סלעים של בן, ונמצא חמשה סלעים משקל
 אלף ותשע מאות ועשרים שעורה צינוניות של
 כסף מזוקק - רע"צ צמשה, ועי' שו"ע ריש
 סי' ט"ה וצמ"א וצמ"א הגר"א שם.

2. איזהו מקומן מסכת בכורות דף מט עמוד ב

צ"ע אמאי לא עירבה המשנה חמש סלעים של בן עם השאר:

א. הריטב"א קידושין יא: תירץ בשם רבו, משום דעל כל הסלעים הוסיפו כדאיתא לקמן נ... ועל
 סלעים דפדיון הבן לא הוסיפו. וראה בזה בדברינו לקמן נ. (ד"ה שלח ליה).

• הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף מט עמוד ב

ובטעמא דמילתא דשאני פדה"ב, אולי אפ"ל דבאינך הוו קנס וא"כ צריך ליתן הכל אף מה
 שהוסיפו, משא"כ בפדה"ב דהו"ל דיני ממונות ובוזה יאן לו ליתן אלא כעיקרא דדינא.

ב. מלאכת שלמה במשניות, וכן מהרי"ט אלגזי (סוף אות ע"ט הראשון), תירצו שלא רצה התנא
 לערב פדיון הבן שהוא דבר מצוה, בהדי הנך שהן עבירות.

ג. עוד תירץ מהרי"ט א (ריש אות ע"ט השני), לפי שיטת הבה"ג שפדיון הבן יש לו דין הקדש
 וצריך להוסיף חומש ה' סלעים, לכך לא עירבו בהדי הנך שאין צריך להוסיף חומש.
 ברם כבר הרמב"ן בהלכותיו דחה דברי הבה"ג דלא מצינו בקרא או במשנה רמז לתוספת חומש
 בפדיון הבן. והביא גם שרב האי גאון בתשובה דחה דבריו. וראה עוד בפירוש הרמב"ן עה"ת (שמות ל.
 ג). וראה מש"כ מהרי"ט אלגזי להליץ בעד הבה"ג. וראה עוד דרך אמונה (בכורים יא. יז, בבאור ההלכה ד"ה
 משישלים).

3. ספר יד בנימין

ברש"י צמשה ד"ה וכולן צסקל הקודש דהו'
 עשרין מעין ואותן מעין [צמעות]
 מנה זורי וכו' עכ"ל. (כן מוגה צסטמ"ק
 השלם כח"י), ור"ל דסקל הו' עשרים מעין
 וכדכתיב (יחזקאל מ"ה) והסקל עשרים גרה
 (והוצא לקמן צסוגיא), ואותן עשרים מאה
 היינו צמעות של מנה זורי פי' צמטעות של
 זורי שהן כסף מזוקק, (ולפדיון הבן דצעי'
 ה' שקלים נמצא מאה מעה).

כיצד משערים במנה צורי לפדיון הבן?

לתוס'	לפירש"י	
	מנה היוצא במדינת צור ויש בו כ"ה סלעים, ונותן ה' מהם לפדיון [7]	לרבי אסי
דינר ערבאה שוה ה' סלעים של פדיון [9]	דינר ערבאה - וצריך לתת חמש מהם [8]	לרבי אמי
ה' איסתרא סוסריתא שוה ה' סלעים לפדיון [11]	איסתרא סוסריתא [10] - וצריך לתת ה' מהם	לרבי חנינא
	בדינר של אדריינוס או של טריינוס משופשף ומחוק [12]	לר' יוחנן

[7] ויש במנה זה עשרים וחמש סלע, שכל סלע יש בו ד' זוזים של כסף, ובמנה יש מאה זוזים. ולפדיון הבן צריך לתת חמשה סלעים (דהיינו חמישית המנה, שהם עשרים זוזים).

[8] ולפירושו הוא פליג על תנא דמתניתין ומצריך דינרים קטנים יותר.

[9] ולדבריהם אין ר' חנינא חולק על תנא דמתניתין אלא מפרש כמה הוא שיעור חמש סלעים במטבע שלו.

[10] איסתרא סוסריתא הם סלעים קטנים, שקונים שמונה מהם בדינר (בשטמ"ק אות ח' כתב בדינר מדינה - כדלקמן דף נ:). וחמש איסתרות כאלו צריך לתת לפדיון הבן, ולא כתנא דמתניתין דס"ל שנותן חמש סלעים צוריים, אלא רק חמש איסתרות.

[11] פי', איסתרא הוא שמינית דינר זהב של סוריא, שבדינר זהב של סוריא יש בו שלשים ושנים דינרים צוריים. ונמצא שכל איסתרא הוא שוה כמו ד' דינרים צורים - והיינו סלע צורי. וזה בדיוק כמו השיעור של משנתנו, ורק בא לפרש כיצד השיעור באיסתרא סוריא.

[12] וזה ג"כ כשיעור ה' סלעים דמתניתין, שגם הם עשרים וחמשה מהם נמכרים בעשרים וחמשה זוזים של צורי, ומתוך העשרים וחמש תוריד אחד שישאר לך עשרים וארבע, ומהעשרים וארבע תוריד ששית, ישאר לך עשרים דינרים וזה השיעור של פדיון הבן ה' סלעים שכל אחד יש בו ד' זוזים.

5. ספר מבוא שערים

פרק ה'

ממבעות

- א. מנה: מאה זוזים⁵, ארבעה דינרי זהב.
- ב. דינר זהב: עשרים וחמשה זוזים.
- ג. סלע: ארבעה זוזים: שני שקלים, עשרים וארבע מעות.
- ד. זוז: שש מעות.
- ה. מעה: שני פונדיונים.
- ו. פונדיון: שני איסרים⁶.
- ז. איסר: שמונה פרוטות.
- ח. סלע מדינה: חצי זוז.

6. ספר יד בנימין

שם בגמ', ומנין שאם רצה להוסיף יוסיף
ת"ל יהיה. נ"צ יעוי' בחזו"א
חו"מ סי' ט"ז ס"ק י"ד דההוספה תליא
עפ"י הסכמת סנהדרין או חכמי הדור ואינו
תלוי במלכות יעוי"ס.

7. חזון איש [יורה דעה סימן קפב:ו]

(י) ג' אי' ומנין שאם רצה להוסיף כו', יש להסתפק אי' האם הוספה
היינו הסכמת סנהדרין או חכמי הדור נחשב את השקל
נענין כג' דיני החורה במשקל יותר גדול, ואף שהמנהג לא שונה
את השקל והמעטע במדינה לא נשתנה, או האם הוספה היינו
הגדלת המעטע במדינה וזה מחייב לחשוב את השקל נענין דיני
החורה בשיעור גדול, ולפ"ז היה נראה דאם חזרה המלכות ופחתה
את השקל חזר הדין במקומו, והא' דילפינן שלא יפחות היינו שנה
יפחות מעשרים גרה, והנה למאי דמצוה בסוגין משמע דבכג דור
קפדינן על משקל כסף של זורי וכן קבלנו שיעור חלף תתק"ך
שעורות וכיוצא בשיעור ה' סלעים אחרי שהוסיפו ואין נפקותא אם
יולא השקל במדינה או לא, ומוכח לפ"ז דההוספה היה ע"פ חכמים
נענין דיני החורה והדבר קיים לעולם [ואפשר דכיון דנעשה ע"פ
חכמים אין כח ביד חכמים לחזור ולפחות כמו דילפינן מקרא דנא
יפחות] ואע"ג דלמאי דפי' חז' לעיל ה' אי' דה"ל והשקל בשם ר"י

8. חזון איש [חושן משפט סימן טז:יד]

(יד) ג' אי' ומנין שאם רצה להוסיף כו', יש להסתפק אי' האם
הוספה היינו הסכמת סנהדרין או חכמי הדור נחשב לחשוב
את השקל נענין כל דיני החורה במשקל יותר גדול, ואף שהמלכות
לא שונה את השקל והמעטע במדינה לא נשתנה, או האם הוספה
היינו הגדלת המעטע במדינה וזה מחייב לחשוב את השקל נענין
דיני החורה בשיעור גדול, ולפ"ז היה נראה דאם חזרה המלכות
ופחתה את השקל חזר הדין במקומו, והא' דילפינן שלא יפחות
היינו שלא יפחות מעשרים גרה, והנה למאי דמצוה בסוגין משמע
דבכל דור קפדינן על משקל כסף של זורי וכן קבלנו שיעור חלף
תתק"ך שעורות וכיוצא בשיעור ה' סלעים אחרי שהוסיפו ואין
נפקותא אם יולא השקל במדינה או לא, ומוכח לפ"ז דההוספה
הוא ע"פ חכמים נענין דיני החורה והדבר קיים לעולם [ואפשר
דכיון דנעשה ע"פ חכמים אין כח ביד חכמים לחזור ולפחות כמו
דילפינן מקרא דנא יפחות] ואע"ג דלמאי דפי' חז' לעיל ה' אי'

ד"ה והשקל בשם ר"י דההוספה היתה צימו יחזקאל מצוה דהוסיפו
על המעטע בשולם וכדילוף מני' צ"צ ל' צ' דאין מוסיפין על
המדות יותר משמות מ"מ אפשר דנעשה כן היה דכשראו חכמים
להוסיף בדיני החורה הוסיפו גם על המעטע כדי שיהא חקת
חכמים קיימת ואלא יב' טורח על הליצור לחשוב חשבונות חבל
עיקר ההוספה מסורה לחכמים להעמיד את שקל הקדש חבל בלא
הסכמת חכמים לענין שקל הקדש חלף שהמלכות הגדילה את המעטע
במדינה שיעור שקל הקדש במקומו עומד, וכן מסתבר דמה נ"ו
ולשם המעטע כיון דעיקר שקל הקדש במשקל כסף מזוקק ניתן
לדור דור צין שיש מעטע שקל במדינה צין אינו, וכל שהמנהג
הגדילה בלא הסכמת חכמים על הוספת שקל הקדש הוי כאלו
שקל בשולם ומה שנקרא מעטע הקדש שקל אין השם גורם כנוס,
[חדע שהרי צומן הנביאים היה השקל לעשרה ונכתובים קינערון
ולמה לא הוגדל שיעור פה"צ].

9. העמק שאלה על שאילתות דרב אחאי גאון סימן קיז - אות א

... אלא הוא כמש"כ דבימי רב אשי התחילו לילך דינרי ערביא ודבר זה תלי' במלכות ומש"ה ס"ד דר"א שא"צ
ליתן אלא כד"ת. וא"ל ר"א בר' דרבינא דיש להוסיף כפי שהי' בימי המשנה. והכי מסקנת הש"ס ופסק הגאונים
ורבינו דחמש איסתרי צריך ליתן:

10. שו"ע יו"ד סימן שה
ואין האב יכול לפדות על ידי שליח

11. שפתי כהן על יו"ד סימן שה
(יא) ואין האב יכול לפדות ע"י שליח כו'. זה תמוה דהא קי"ל בכל התורה שלוחו של אדם כמותו ...

12. רש"ש על בכורות דף נ/א
שם ר"א שדר ליה שיבסר זווי לרב אחא כו' בפדיון הבן. משמע מזה דמותר לפדות ע"י שליח ודלא כרמ"א
בסימן ש"ה סעיף יו"ד בסופו. וכבר חלקו עליו:

13. ספר יד בנימין

שם בגמ' רב אחי שדר לי' שצטר זווי לרב
אחא בפדיון הבן וכו'. נ"צ צרש"ס
כ' להוכיח מכאן דפדיון הבן אפשר ע"י שליח
ודלא כהרמ"א צסי' ש"ה סעי' י' צסס הריצ"ס,
שו"ר גם צרי"ט אלגזי שהעיר מזה.

ואמנם נראה דאין כאן קושיא כלל לפימס"כ
צחי' רעק"א לשו"ע שם צכוונת
הרמ"א דהא דא"א ע"י שליח היינו שהשליח
יעשה מעשה הפדיון שיאמר לכהן צזה המעות
יהי' הבן פדוי אצל פשיטא דיכול להקנות
להכהן המעות ע"י שליח והוא צעמנו יפדהו
יעווי"ס, וכן לפימס"כ צתשו' חת"ס יו"ד סי'
רצ"ז הוצא צפ"ת דמה שפסק צרמ"א צסס
הריצ"ס דפדיון הבן ליתא צשליחות הוא דוקא
אם השליח נותן ממון של עצמו צצור פדיון
צנו של צצירו ואינו מוצה ממון להאב, אצל

האב עצמו פשיטא דיכול לעשות שליח לחת
ממונו (של האב) לכהן צצור פדיון צנו, וכ"כ
צפשוטות צתשו' "חמדת שלמה" סי' ל"צ
(צוין צפ"ת שס), וא"כ לפי"ז לק"מ על
הרמ"א ז"ל מהגמ' דידן, רק קצת פלא על
הגאונים ז"ל שלא ציינו ראוי' לדצריהם מהגמ'
דהכא. (והנה צצר הצאנו צמשנה מהרמצ"ן
ז"ל סכ' להשיג על מש"כ צה"ג לחדש דפדיון
הבן צריך להוסיף חומש, ולכאז' גם מדצרי
הגמ' אלו מצואר להדיא דלא כהצנה"ג).

14. שו"ת משיב דבר חלק ב סימן פז

... ויש לבאר באיזה אופן מיירי הרמ"א הגאון בעל חוות דעת בשו"ת חמדת שלמה סי' ל"ב כתב דמיירי
שעושה האב שליח לפדות משל שליח. והכי נראה לכאורה שהבין הגר"א שהקשה ע"ז תרתי חדא דשלוחו של
אדם כמותו. שנית הרי אחר יכול לפדות אפי' בלא דעת כו' וכש"כ כאן שאינו אלא חוב בעלמא. וכי הפורע חובו
ש"ח אינו נפטר הלוה וכו' הרי הבין דעושה שליח לפדות משל שליח. [ויש לדחות דהכי מקשה הגר"א דאחר
שאפשר לפדות בלי דעת האב משל עצמו. א"כ ממילא אפשר לפדות משל האב בשליחותו] אלא שנחלקו הגר"א
עם הגאון ח"ד מן הקצה אל הקצה. שהגר"א כ' בפשיטות דאחר יכול לפדות משל עצמו כמו פרעון חוב. ...

15. שו"ת חתם סופר חלק יו"ד תשובה רצז

לקחתי מעט פנאי להשיב בקיצור לעמוד על האמת בלי שום פלפול כי הזמן יקר. וענין השליחות אינו
נראה לי מה שאב שולח ממון לכהן על ידי שליח, כי אין שליחות זה כקידושין וגטין, דמלבד הגעת המעות
להאשה צריך שיאמר ובעינן שיהיה אמירת השליח כאמירת הבעל, ובגט אפי' טלי גיטך מעל גבי קרקע לא מהני

[גיטין כ"ד ע"א], ואי לאו דיד שליח כיד בעה"ב אינה מגורשת, אבל הכא לא יהא אלא מניח מעותיו על הקוף ומשלחו לכהן ויודיע שהוא שולח לו בפדיון בנו יוצא ידי חובתו, מן התורה אין צריך לומר דבר רק שידע הכהן שבשביל פדיון נותן לו, ואם כן מה לי הוא מה לי שלוחו. אך הענין שהשליח נותן ממון של עצמו ואיננו מזכה ממון להאב אלא רוצה לפדות בנו של פלוני בממון עצמו בשליחות פלוני ויהי' האב יוצא ידי חובת פדיון מטעם שלוחו כמותו, וכמי שמפריש מתבואות עצמו על כריו של פלוני, ובהא פשיטא לשואל שברייב"ש [סי' קל"א] דאינו נפדה על ידי שליח. אבל ממון שלוח מבעלים לכהן, אין זה פדיון על ידי שליח אלא הגעת ממון על ידי שליח ואין בכך כלום, והרבה שגו בזה. אמנם אם אין אב לפדות פדיון הב"ד מממון של צבור את הבן והוא מ"ע בפ"ע:

16. ספר יד בנימין

שם בגמ' זיקשו לגנוז כל כסף וזהב שבעולם
כו' עד שמאלו לו מקרא מן
התורה שהוא מותר שנאמר וזאו פריצים
וחללוה. הנה מאי דקרי לי' מקרא מן התורה
אף שפסוק הוא צנציצים, כן דרך הש"ס
בכמה דוכתי וכמו שמלינו צעירוצין דף נ"ח
וכמו שליין צמחר"ץ חיות שס, וכן עי' בהגהות
מהריעצ"ץ בסנהדרין מ"ו.

17. איזהו מקומן מסכת בכורות דף נ עמוד א

ביקשו לגנוז כל כסף וזהב שבעולם מפני כספה וזהבה של ירושלים - החקרי לב (יו"ד ח"א סי' ק"ח) תמה מדוע בקשו לגנוז כל כסף וזהב, הלא קי"ל בערכין כט. שבזמן הזה לכתחילה אפשר לפדות על פרוטה - עי' בדבריו.

18. איזהו מקומן מסכת בכורות דף נ עמוד א

עד שמצאו לו מקרא מן התורה שהוא מותר שנאמר ובאו בה פריצים וחללוה:
א [מחלוקת ראשונים האם מתחללין ע"י פריצי ישראל או עכו"ם, והאם דוקא אבני מזבח או גם כלי שרת:
דעת בעל המאור בסוגיא דע"ז נב: (כד: בדפי הרי"ף) דכיון שהוא מדין מעילה, א"כ יוצאין לחולין דוקא
על ידי פריצי ישראל ולא ע"י עכו"ם. ודלא כדעת רש"י כאן (ד"ה מפני) ושם (ד"ה דכתיב) שכתב
בהדיא שמתחללין גם ע"י עכו"ם.
ועוד נקט בעל המאור דדוקא כגון אבני מזבח [דאיירי הסוגיא בע"ז שם] יוצאין לחולין, ולא כגון כלי
שרת דקי"ל בהו יש מועל אחר מועל. והרמב"ן במלחמות שם פליג דהא אבני מזבח קדשי קדושת הגוף
ככלי שרת, ואפילו הכי נתחללו ויצאו לחולין, הוא הדין כלי שרת נפקי לחולין ע"י עכו"ם הגם דאית בהו
מועל אחר מועל. [בהגהות ריעב"ץ נדרים סב. העיר כטענת בעל המאור דבכלי שרת איכא מועל אחר מועל ואיך יצאו לחולין].

19. מאירי על עבודה זרה דף נב/ב

הקדש שנתערב בחולין יש מוכיחין מכאן שבטל ברוב שהרי על מה שאמרו כאן שאחר חורבן בקשו לגנוז
כל כסף וזהב וכו' מפני טבעה של ירושלים שרובו של הקדש ומתרומת הלשכה וחששו על תערובתו הקשו
וכי ירושלים רובא דעלמא הוא והם מפרשים וכי וכו' רובא דעלמא היא וכו' שיאסור תערבתו והלא מיעוט
הוא ובטל אצל הרוב עד שתירץ שלא נאמר אלא על מטבע של ירושלים שבקשו לאסרו בכל מקום הנמצא
שם עד שהתירוהו מפני שאפילו הוא הקדש כבר יצא לחולין על ידי הנאת פריצי ישראל ואין זו ראייה
שאין פירוש הדבר אלא כך וכי וכו' רובא דעלמא הוא וכו' כלומר ויש לך לומר שאין כאן ממטבע של
ירושלים שכל הפורש מן הרוב פורש הא לודאי תערובת אין ראייה מכאן אלא שיש לו פדיון ומ"מ למדת
שאם נהנה מותר:

20. ספר דברי מחזק

י' צ' בגמרא אמר רב יהודה אמר רב אסי
כל כסף האמור בתורה סתם
כסף זורי כו' כל כסף קלוב האמור בתורה
כסף זורי ע"כ.

פירוש ס"ד כל כסף האמור בתורה סתם,
הוא כסף עבד שיש לו זור
כדאשכחן כיוצא בו במקום זור. ושקיל וטרי
בגמ' ומסיק דאמר רב יהודה אמר רב אסי
כל כסף קלוב האמור בתורה כגון חמשת
שקלים דפדיון הבן וכי הכוונה על כסף
דאשכחן כיוצא בו כסף זורי ודרך זה קבעה
לנו התורה קצבה זאת, כפי שידוע לנו ערכו
כיוצא בו בכסף זורי, אבל כסף סתם האמור

בתורה הכוונה ממון, ומסרו הכתוב לחכמים
לפרש בו קצבה.

21. רמב"ם יד החזקה הלכות אישות פרק י

(ח) דינרים אלו לא תקנו אותם מן הכסף הטהור אלא ממטבע שהיה באותן הימים שהיה שבעה חלקים נחשת
וחלק אחד כסף עד שיהיה בסלע חצי זוז כסף ונמצאו מאתים דינרים של בתולה חמשה ועשרים דינר של כסף
ומאה של בעולה שנים עשר דינר ומחצה ומשקל כל דינר שש ותשעים שעורות כמו שביארנו בתחלת עירובין
והדינר הוא הנקרא זוז בכל מקום בין שהיה מן הכסף הטהור בין שהיה ממטבע אותן הימים:

22. רמב"ם יד החזקה הלכות טוען ונטען פרק ג

(ב) כל כסף האמור בתורה היא שקל הקדש והוא עשרים מעה וכל כסף של דבריהן ממטבע ירושלים שהיה
הסלע שלהן אחד משמנה בו כסף והשאר נחושת כמו שבארנו אבל המעה היא היתה כסף נקי אפילו בירושלים
והיא כסף של ירושלים ולפי שזה שהצריכו להיות כפירת הטענה שתי כסף היא מדבריהם עשו אותה שתי כסף
של ירושלים שהן שתי מעין ולא עשו אותה שני שקלים בשקל הקדש זהו הדבר הנראה בשעור כפירת הטענה
ורבותי הורו שכפירת הטענה הוא משקל תשע עשרה שעורות וחצי שעורה מן הכסף ויש לי כמה ראיות לסתור
אותה הדרך שתפסו עד שיצא להם זה החשבון ויראה לי שהוא טעות:

23. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נ עמוד ב

חילול מעשר שני בשוה כסף ובביאור "וצרת" דכתיב ביה
והרי מעשר וכו' ותנן הפורט סלע מעשר שני וכו'. והקשה המרש"א בקידושין בשם מהרי"ן לב וכבר הקשה כן
הרשב"א דמאן דהכא איירי שחילל מע"ש בערך של פרוטה, דזה לא חשיב כסף. דלמא איירי דאית ליה
מע"ש בערך של דינר וחילל על פרוטות הרבה בשווי דינר, דהא מהני החילול אף בשוה כסף, וכדמשמע ברשב"א
שם דלזה לא בעינן אף לילפותא דמצד הסברא כל היכא דכתיבא כסף מהניא נמי בשו"כ. ותירץ הרשב"א דקושית
הגמ' מדתנן הפורט סלע ממעות מע"ש דשמעינן מינה דמעיקרא חלל המעשר מעט מעט על פרוטות עד שהשלימו
לפרוטות שוה סלע ואח"כ בא להחליף הפרוטות בסלע, דאל"כ הפוכי מטרטא למה לי - להחליף מעשר בפרוטות
ופרוטות בסלע ליחל מעיקרא מעשר בסלע אלמא אף בפרוטה אחת מצי מחלל ואף על גב דכתי' ונתת בכסף
ע"ש. וכ"כ המהרש"א.

ויעוי' בפנ"י דתמה ביותר ע"ז דמאי קושיא, והא כתי' וצרת הכסף בידך וגו' וילפינן דבעינן דוקא בכסף שיש
עליו צורה ולא מהני בשוה כסף.

ובאמת אפ"ל דבגמ' איירי במטבעות שיצאו בצורי בזמן מ"ת - והם היו לכל הפחות בשווי דינר. ואפשר דבשאר
המדינות היו מטבעות אף פחות מדינר.

והי' אפ"ל בישוב קושית הפנ"י דהנה התורה אמרה דבעינן כסף צורה ואם הי' שייך דלשוה - כסף יהי' צורה גם הי' מהני. וזה כוונתם ז"ל דהא מצד דהוי שוה כסף ולא כסף ליכא חסרון, וכמ"ש הרשב"א מסברא. ואלא מצד דבעינן צורה אטו צריך שיהי' דוקא הצורה דאנדרינוס, אתמהא, ובודאי שפיר יהני נמי הצורה שהי' על המטבעות דנחושת. והפנ"י נקט דצורה שייך דוקא גבי מטבע, ואם יחקוק צורה על כל חפץ שהוא דהוה שו"כ ודאי דאי"ז כלום, וה"נ לא מהני במטבע של נחושת דאדאני רק מתורת שוה - כסף. והרשב"א ס"ל דודאי הו"ל מטבע אף בזמן מ"ת וכנ"ל ורק דבצורי לא הי' יוצא בפחות מדינר.

24. איזהו מקומן מסכת בכורות דף נ עמוד ב

חנן בישא וכו' א"ל הב ליה פלגא דזוזא [הוה ליה] זוזא מאכא בהדיה דלא נפיק - כתב ריעב"ץ (ב"ק לו.) דנראה דקמ"ל דזוזי מאכא יוצא בהוצאה על ידי הדחק, דאי לא כן מאי אשמועינן בהא. וכעי"ז איתא ברשב"א ונימוקי יוסף שם דקמ"ל שהניזק חייב לקבל הנך זוזי ואפילו שאינן יוצאין אלא ע"י הדחק. והנה מלשון רש"י כאן (נא. ד"ה זוזא מאכא) משמע דלא היה יוצא בהוצאה כלל, אך נראה שצריך לדחוק בלשונו שהיה יוצא ע"י הדחק.

=====

א. סדר יעקב מסכת עבודה זרה דף נב עמוד ב

ובאו בה פריצים וחללוה. פליגי זה הראשונים, הצעל המאור והמאירי ס"ל, דהיינו פריצי עמנו, ישראלים משומדים שהם בני מעילה וינא המזבח על ידם לחולין, ואח"כ נאסר ע"י אנשי יון (אצל הכלים דאחו לא נפקא לחולין דקדושת הגוף הם) והמלחמות וכ"מ צמי' הראש"ד וצד"ה דכתיב מפרשים, דהיינו הגוים וגו' וזה"כ הוא דע"י הגוים נפיק המזבח לחולין אע"ג דקה"ג הוא. (משא"כ צאחו אין גוה"כ זה).

ב. ספר אז ישיר - בין המצרים

חילול המקדש

אף ה'חתם סופר' (שו"ת חת"ס או"ח סימן ל"ג) נדרש לבאר את הטעם שקבעו החכמים את האבלות בט' באב, וז"ל:

בסוף תענית, אמר רבי יוחנן, אי הוינא התם קבענא בעשירי, משום שרובו של היכל בו נשרף, וצריך לומר, דאנן סבירא לן דבאו בה פריצים נתחלל, נמצא מששלטו בו זרים בט', והציתו בו האש, מיד יצא לחולין, נמצא בעשירי נשרף בית חול, על כן לא קבעוהו בעשירי.

כלומר, אף חורבן הבית בעצמו היה ביום ט' באב, כיון שמיד כשהציתו הרשעים את האש נתחלל המקדש ופקעה קדושת בית המקדש, ומה שנשרף בעשירי כבר היה בית עצים ואבנים של חולין, וא"כ עיקר החורבן הוא במה שנתחלל המקדש, ועל חורבן זה קבעו החכמים אבלות בט' באב, כיון שמה שנשרף אח"כ היה רק עצים ואבנים של חולין. בתשיעי

פח א"ז ישיר • _____ מאמרי תשעה באב

נחרב בעצם כל המקדש, כיון שהרשעים הפקיעו ביום זה את קדושת המקדש, ועל זה קבעו החכמים אבלות בט' באב.

ג. דף על הדף מסכת עבודה זרה דף נב עמוד ב

בגמ': דכתיב ובאו בה פריצים וחללוהו.
בספר תכלת מרדכי להגאון המהרש"ם ז"ל (פר' מקץ) הביא מהגאון היעב"ץ שהקשה, איך טמאו היונים את השמנים שהיו בהיכל כמבואר בשבת (כ"א ע"ב), הרי קי"ל דמשקין דבית מטבח' דכן (פסחים י"ז ע"א) ואין המשקים שבביהמ"ק טומאה, ותירץ הגאון היעב"ץ דכיון דבאו פריצים - היונים לביהמ"ק, הם חיללו את הקדושה וממילא קיבלו השמנים טומאה ע"כ.

וכתב הגאון המהרש"ם לבאר בזה מה שאומרים בפיוט "מעוז צור": יונים נקבצו עלי - ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים. והיינו דכיון דפרצו חומות מגדלי - ובאו פריצים וחללוהו. עי"ז: טמאו כל השמנים. דבלא"ה לא היו השמנים מקבלים טומאה שהרי משקין דבי מטבח' דכן וכנ"ל ודו"ק היטב.

• גליוני הש"ס מסכת עבודה זרה דף נב עמוד ב

שם קרא אשכח ודרוש דכתי' ובאו בה פריצים וחללוהו, נ"ב ע' שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' ה' ומה שדן בתחלת דבריו שם ק"ו מכאן לביהכ"נ שבאו בו עכו"ם כו' דפקעה קדושתו י"ל דאדרבה היא הנותנת דביהמ"ק הואיל וגבוה קדושתו טפי יותר בקל הוא מתחלל ע' לקח טוב כלל ו' אות ב' ...

=====

ד. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נ עמוד א

אמר רבי חנינא כל כסף האמור בתורה וכו' דנביאים ליטרינן. פירש"י ליטרינן - מנין, דהוא עשרים וחמשה סלעים. והנה בפ' ויגש כתיב לכולם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימין נתן שלוש מאות כסף וגו'. וכתב הגאון מאוסטרובצא זצ"ל דהא דנתן בדיוק שלוש מאות כסף משום דהא ליטרא הוא מאה דינרים שהם כ"ה סלעים. והרי נפסק גבי המבזה ת"ח דצריך ליתן לו ליטרא דדהבא וכבר כתבו התוס' כאן ובכ"ד בשם ר"ת דדינר של זהב יותר משל כסף י"ב פעמים ע"ש. וכיון דליטרא הוא מאה דינרים של כסף שהוא כ"ה סלעים הרי בזהב שהוא י"ב פעמים יותר, נמצא שלוש מאות כסף. והרי יוסף גרם שנתבזה בנימין כשנמצא הגביע באמתחתו, ודינו כמבזה ת"ח דנותן ליטרא דדהבא שהוא שלוש מאות כסף.

ה. איזהו מקומן מסכת בכורות דף מט עמוד ב

קובץ דינים ועיונים בענין פדיון הבן בשוה כסף...

ו/ שווי ה' סלעים נקבע לפי הנותן או לפי המקבל?

המשל"מ (אישות ה. יא.) חקר לענין קידושי אשה דבעינן שוה פרוטה, האם בתר האשה אזלינן ודי ששוה פרוטה אצלה, או דגם בתר הנותן אזלינן וצריך שגם אצלו ישוה פרוטה.

וכתב המנחת חינוך (שצב. ו.) שחקירה זו יש לחקור גם גבי ה' סלעים דפדיון הבן. [ועי"ש בהערה]. מיהו בדרך אמונה (פי"א מבכורים, בעיון ההלכה ק"מ) כתב דמלשון הגמ' (קידושין ח.) "לדידי שוה לי" משמע שתלוי במקבל גרידא.

ז/ פדיון הבן באבן טובה, והאם בעינן סמיכות דעת הכהן:

בשו"ע (אהע"ז לא. ב.) פסק שאין לקדש אשה באבן טובה שצריכה שומא ואין בקיאין בשומתה, דלא סמכה דעתה. והקשה אבני מלואים (שם סק"ג) על מנהג העולם ליתן לפדיון הבן אבנים טובות ומרגליות, והרי בתוס' קידושין ח. (ד"ה מנא) מבואר שגם בכהן צריך סמיכות דעתו. ועל תוס' תמה האבני מלואים הרי פדיון הבן הוא פריעת חוב דמהני בעל כרחו של כהן ומה לנו לסמיכות דעתו. והביא שגם הדרישה (יו"ד סי' ס"א) נקט שבפדיון הבן א"צ לסמיכות דעת הכהן, ותמה שהוא נגד דברי תוס' הנ"ל. וכן בקצות החושן (רמג. ד.) נקט דמהני על כרחו של כהן ותמה על תוס'.

וראה מש"כ בזה בחי' הגר"ש שקופ (קידושין סי' ט"ז), חזו"א (אבהע"ז סי' קמ"ח), ושיעורי רבי שמואל קידושין שם.

ובעיקר הנידון אי מהני נתינה על כרחו של הכהן - יעוי' בדברינו להלן נא: ד"ה האם מהני נתינה לכהן בעל כרחו.

ו. חשוקי חמד מסכת בכורות דף נ עמוד א

בפדיון הבן

למה אנו מקוננים בתשעה באב על איבוד 'פדיוני בכוריה'

שאלה רבים תמהו בפיוט 'אלי ציון' הנאמר בתשעה באב בבוקר, בו אנו מבכים על כל הדברים שאיבדנו בזמן החורבן הנורא, ובין השאר אנו מבכים 'עלי זבחי תמידיה ופדיוני בכוריה'. והרי את מצות פדיון הבן לא אבדנו בחורבן בית המקדש שמצוה זו נוהגת גם בימינו?

תשובה בהתעוררות תשובה (ח"א סימן נג) כתב שצריך לומר 'ביכוריה', והכוונה היא למצוות ביכורים, אך תמה שם על זה, שהרי אין פדיון לביכורים.

[1] ובפניני תורת זאב (עמוד פב) כתב בשם הגרי"ז מבריסק זצ"ל שלא על אבדן מצות פדיון הבן אנו מקוננים, אלא על אבדן עבודת הלויים בבית המקדש, והלויים נקראים 'פדיוני בכוריה' כיון שהם היו הפדיון של הבכורות במדבר. וכעין זה הביא בביאור קול ברמה על הקינות בפירוש השני בשם בעל הקהילות יעקב.

[2] ובספר ליקוטי פנחס (ליקוטי שושנים אות יא) כתב: אפשר לומר דבזמן שבית המקדש היה קיים, הכל ראו עבודת הכהנים וידעו כי מתנות הכהונה הם חלף עבודתם, ולכן נתנוהו בכבוד, לא כן עתה שאין לנו כהן בעבודתו, נראית מצות פדיון הבן כגמ"ח, ואין לה את הכבוד הראוי, לכן עלינו להתאונן על פדיוני בכוריה שאינם למשחה בדרך כבוד, כבזמן שבית המקדש היה קיים.

[3] ובדברי יואל (אבה"ע סי' קיח אות כא) כתב שכיון שע"י החורבן והגלות אין לנו כהנים מיוחדים ואי אפשר שיהיו עד ביאת המשיח, נמצא שכל הפדוים עומדים בספק ובהרבה מהם יתברר אח"כ שאינם פדויים, ונמצא שהחורבן והגלות גרמו שלא תתקיים המצוה כדת, וראוי לקונן על זה בתוך הקינה של חורבן ציון וירושלים. [ויעוין בשאלת יעב"ץ (ח"א סימן קנה) שכהן צריך להשיב את החמשה סלעים, כדי שלא יהיה גזל בידו].

ז. חשוקי חמד מסכת בכורות דף נ עמוד א

בברכת המזון סיים ותחזינה עינינו במקום ובנה ירושלים

שאלה מעשה באחד שבירך ברכת המזון בסעודת שחרית בחג השבועות, ומרוב עייפות טעה בברכתו, ולאחר שאמר יעלה ויבוא, במקום לסיים ובנה ירושלים, המשיך ותחזינה עינינו בשופך לציון ברחמים בא"י המחזיר שכינתו לציון, וכשהתחיל לברוך למודים, נזכר שהוא באמצע ברכת המזון. ועתה הסתפק האם צריך לחזור ולחתום ובנה ירושלים, או שמא יצא ידי חובה במה שחתם ותחזינה עינינו, מפני שענינו אחד כמו ובנה ירושלים? תשובה שמעתי מגיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א, שלא יצא ידי חובתו כשחתם ותחזינה עינינו בשופך לציון, מפני שציון הכוונה לבית המקדש, וכמו שמצינו במדרש שוחר טוב (מזמור צט) 'מה טעם ה' בציון גדול [ורם הוא על כל העמים], אמר ר' יוחנן ה' בציון גדול ממה שעשה בציון על ביתיה לא חיים, כשיבוא ליפרע מן המחריבין על אחת כמה וכמה'.

ויעוין בזוהר (ויקרא פרשת אחרי מות דף עב ע"ב): כתיב (תהלים קב) לספר בציון שם ה' ותהלתו בירושלם, דהא בציון במקדשא שרי לאדכרא שמא קדישא כדקא חזי, ולבר בכניו. דהיינו שרק בציון שהוא בית המקדש מותר לספר ולפרש את השם המפורש, ואילו מחוץ לבית המקדש מותר לומר את השם רק בכינויו. ויעוין עוד בישעיה (מ ט): על הר גבה עלי לך מבשרת ציון הרימי ככח קולך מבשרת ירושלם הרימי אל תיראי אמרי לערי יהודה הגנה אלקיכם. וכתב שם המלבי"ם: ... וכבר בארתי בכמה מקומות כי ציון שם היה מושב המלך והסנהדרין ומקום המקדש, וירושלים שם ישבו ההמון, ציון תבשר כי השיב שכינתו לציון והמלכות והכהונה, ולכן המליץ בו על הר גבה עלי לך, וירושלים תבשר קיבוץ גלויות, יעו"ש.

וכמו כן מצינו בהושענות, בהושענא אבן שתיה, הושענא ציון המצוינת, והכוונה שם לבית המקדש.

ואם כן בתפילה אנו מתפללים ותחזינה עינינו בשופך לציון, כלומר לבית המקדש בדוקא ששם יקריבו את הקרבנות, ואילו בברכת המזון אנו מתפללים ובנה ירושלים עיר הקודש, דהיינו על כל ירושלים שתבנה, וממילא לא יוצאים ידי חובה, אם חתמו ותחזינה עינינו בשופך לציון, שזהו בקשה רק על בית המקדש.

והנה זה ברור שמצינו בכמה מקומות שנאמר ציון, והכוונה היא לעיר ירושלים, ולא דוקא לבית המקדש, וכמו שמתפללים במוסף והביאנו לציון עירך ברנה, ולירושלים בית מקדשך [כלומר לירושלים שם בית המקדש] ועוד מקומות לרוב, מכל מקום כבר ביאר המלבי"ם (הנ"ל) שכשאומרים ציון הכוונה היא למקומות הקדושים יותר, וכמו שנתבאר בזוהר שציון וירושלים הם ב' דרגות, וממילא בתפילה הנוסח הוא בדוקא בשופך לציון, ולא לירושלים, מפני שעל ירושלים כבר התפללו בברכת בונה ירושלים, וכאן הכוונה היא

בדוקא לקרבנות, שהוא מתאים לברכת העבודה, שאנו מקווים, שבקרוב נקריב קרבנות ממש ולא רק נתפלל ונשלמה פרים שפתינו, וממילא נוסח זה אינו מתאים לברכת המזון, שבו אנו מבקשים על בניית ירושלים. ובטעם הדבר שבברכת המזון אנו מבקשים על כל ירושלים, ולא רק על בית המקדש, הוא פשוט, שהרי בתפילה כבר ביקשנו על בניית ירושלים בברכה בפני עצמה, משא"כ בברכת המזון, אם כן בברכה זו אנו מבקשים על שני הדברים גם יחד, ועוד שבתפילה בברכת העבודה אנו מתפללים על הקרבנות בדוקא שהתפילה היא במקום הקרבנות. ויש להוסיף עוד שידוע בשם הרב מבריסק שביאר את הנוסח של ברכה אחת מעין ג', שאומרים "ונאכל מפריה ונשבע מטובה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה", דקאי על והעלנו בתוכה ושמחנו בבנינה דהיינו בירושלים, ואז נאכל בשמחה ובקדושה וטהרה היינו מעשר שני, ולפי זה י"ל שאף בברכת המזון אנו מבקשים על זה, ולכן מבקשים על בניית ירושלים כדי לאכול שם מעשר שני בטהרה.

והנה במוסף של הרגלים אנו מתפללים: 'ותערב לפניך עתירתנו כעולה וכקרבת אנא רחום ברחמיך הרבים השב שכינתך לציון וסדר העבודה לירושלים'. הרי שאנו אומרים 'וסדר העבודה לירושלים', אם כן משמע שאף בירושלים ישנו סדר העבודה, ואף הוא בכלל בית המקדש. אך יעוין בשיח יצחק (בסידור הגר"א) שביאר ענין זה על פי המדרש (המובא במהרש"א ב"ב דף עה ע"ב ד"ה ירושלים) שירושלים דלעתיד לבוא יהיה גדול כ"כ כמו ערי כל ארץ ישראל דהשתא, ובית המקדש שבתוכה יהיה גדול כ"כ כמו ירושלים דהשתא, יעו"ש. ועל זה אנו מתפללים שנראה בקרוב שסדר העבודה יהיה בירושלים דהשתא.

אלא דלכאורה יש להעיר, מהמשנ"ב (סימן תקנז סק"ב) שכתב שאם בתשעה באב שכח לומר נחם בברכת בונה ירושלים, אומרה בעבודה, [דהיינו קודם ותחזינה] וא"צ לחתום בברוך מנחם ציון אלא ותחזינה עינינו עד סוף הברכה, יעו"ש. וביאר בשער הציון (סק"ג) הטעם שאין צריך לומר מנחם ציון ובונה ירושלים, כי היא הברכה עצמה, דציון וירושלים חדא היא, דאי לאו הכי הוה לה חתימה בשתיים, יעו"שלב. הרי לפנינו שציון וירושלים נחשבים לאחת, ולמרות שהיה צריך לחתום בציון ובירושלים סגי במה שחתום המחזיר שכינתו לציון בלבד. ונראה ליישב דכאמור לעיל, ציון היא שם מיוחד למקדש אך היא גם שם כולל לירושלים, אלא שבברכת העבודה הכוונה היא למקדש ולקרבת ששם יש את עבודת המקדש, ועל ירושלים יש ברכה בפני עצמה. ואילו בברכת המזון אנו בדוקא מבקשים גם על ירושלים. ואם כן י"ל דבתשעה באב כשאומר נחם בברכת עבודה, סגי לחתום בהמחזיר שכינתו לציון, ולמרות שלא מזכיר להדיא את ירושלים, לא אכפת לן מפני שעיקר הנחמה היא בהחזרת המקדש והשכינה למקומה, ועל ירושלים כבר התפלל בברכת בונה ירושלים, ומה שכתב המשנ"ב דציון וירושלים הם חדא, הוא משום שבנחם מזכירים את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים, ולכן אומר שציון כולל את שניהם, מפני שציון הוא גם ירושלים, משא"כ בברכת המזון שאנו מתפללים לא רק על השראת השכינה, אלא על בנין ירושלים כולה, ועל אכילת מעשר שני, בזה צריך להזכיר דוקא את ירושלים, ולא רק את ציון, שהוא שם מיוחד לדרגא גבוהה יותר של קדושה.

וכמו כן יש לדון מה הדין בשמונה עשרה, אם טעה בחתימה של בונה ירושלים, וחתם המחזיר שכינתו לציון, דלכאורה לא יצא, דבברכה זו אנו מבקשים על בנין ירושלים, ולא רק על השראת השכינה בבית המקדש, משא"כ בברכת עבודה ובברכת נחם שאנו מתנחמים בהשראת השכינה, סגי בהמחזיר שכינתו לציון. ציון היא דרש אין לה.

נאמר בגמרא מסכת ר"ה (דף ל ע"א) משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה, זכר למקדש, שואלת הגמרא מנלן דעבדינן זכר למקדש? דאמר קרא (ירמיהו ל) כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דרש אין לה, מכלל דבעיא דרישה. ונשאל מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א [בשיעור] הרי מתפללים כל יום "ולירושלים עירך ברחמים תשוב" וכן בברכת המזון "ובנה ירושלים" וכו' האם זה נקרא ציון אין דורש לה? והשיב מו"ח שליט"א "הלוואי ויכונונו למה שאומרים".

ונראה שאחד שלא יכול לכוון אלא בברכה אחת בשמונה עשרה [חוץ מהברכה הראשונה וברכת ההודאה] יכוון בברכת 'ולירושלים עירך ברחמים וכו' או ב - 'תחזינה עננו' וכו', ויקיים בזה דורש לירושלים. עוד כתב השל"ה הקדוש: באמרו לישועתך קיונו כל היום, יכוין לצפות לישועה כדי שיוכל להשיב דבר כשישאלוהו ביום הדין צפית לישועה.

פדיון הבן ומכת בכורות פסח • אז ישיר פסח

אור יום, או שהקב"ה הכה בלילה את שרו של מצרים, והמושחית הרג את בכורי מצרים ביום.

פדיון הבן ביום או בלילה

נחלקו הפוסקים מתי הזמן הראוי לקיים את מצוות פדיון הבן. מנהג ישראל לקיים את מצוות פדיון הבן ביום השלושים ואחד ללידת התינוק, ויש לברר האם יש להזדרז לקיים את המצווה בהקדם האפשרי, היינו בלילה, או שמא יש סיבה להמתין עד היום.

שאלה זו מתעוררת במקרה בו היום השלושים ואחד חל בשבת קודש בו אסרו חז"ל מקח וממכר ופדיון הבן דומה למקח וממכר, ונשאלה השאלה האם לפדות את הבן מיד במוצאי שבת קודש כדי לקיים זריזין מקדימין, או שעדיף להמתין עד יום ראשון בבוקר כדי לפדות את התינוק בשעות היום.

בשולחן ערוך (יו"ד סי' ש"ה סי"א) נפסק:

אין הבכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו שלשים יום; ואחר שלשים יום יפדנו מיד, שלא ישהה המצוה. ואם חל יום ל"א להיות בשבת, אין פודין אותו בשבת, אלא ימתין עד יום א'.

ובש"ך (יו"ד סי' ש"ה סק"ב) כתב שנראה לו לפדות בלילה אך המנהג לפדות ביום, וז"ל:

נראה דפודין נמי בלילה... מיהו נוהגין לפדות ביום.

אולם בביאור הגר"א (סק"כ) הכריע שיש לפדות ביום כמו מילה.

המהר"י אסאד (שו"ת יהודה יעלה יו"ד סי' רס"ב) הביא את דברי הגר"א והקשה עליו שלא נאמר בשום מקום שיש דין לפדות ביום, ולא

קסב • אז ישיר • מאמרי ליל הסדר

נזכר בפוסקים אלא שצריך שיעברו שלשים יום אך לא אמרו שיש לפדות ביום ומדוע ישהה את המצווה, וז"ל:

הנה בש"ע יו"ד סי' ש"ה סעי' י"א ז"ל חל יום ל"א בשבת וכו' ימתין עד יום א'. וכתב עלי' הגאון מו"ה אליה ווילנא זצ"ל וז"ל כמו במילה עכ"ל ונ"ל כוונתו עד יום א' דייקא ביום ולא בליל מש"ק וכמו במילה... גם לדידהו נ"ל מיד תחלת ליל ל"א חייב לפדות ושיהוי מצוה לא משהיין דחביבה מצוה בשעתה כלשון הטור והש"ע סעיף י"א הנ"ל ואחר למ"ד יום יפדנו מיד שלא ישהה המצוה ויותר מזה כתב הר"י חיהאל אחי ר' יעקב בעל הטורים בספר תניא רבתא שלו סי' צ"ח וז"ל מאימתי חייב בפדיון הבן מיום שלשים ולמעלה שנאמר ופדיו מן חדש תפדה וכו' ומכאן ואילך כל יום ויום עובר עלי' בעשה דתפדה עכ"ל.

ולדינא מסיק המהר"י אסאד שעדיף להזדרז ולקיים את המצווה בלילה, אלא שאם הוא רוצה לקיים פרסומי ניסא שהקב"ה הציל את בכורי ישראל יתכן ורשאי לעכב את המצווה שיש יותר פרסומי ניסא ביום, וז"ל:

ולפי"ז נראה ודאי דחייב לפדותו בליל מש"ק מיד ולא להמתין עד אור היום וכן עשינו מעשה כבר פעמים. איברא נ"ל כיון דבפדיון פרסומי ניסא הוא נמי כי הציל הקדוש ברוך הוא את בכורי ישראל א"כ פרסומי ניסא עדיף טפי ביום ואם ע"מ כן משהה הפדיון עד אור היום יום ל"ב לפרסום ניסא כה"ג הוא משהה כדי לקיימה מן המובחר שפיר דמי.

פדיון הבן בזמן מכת בכורות

המהרש"ם (שו"ת ח"ב סי' מ"ג) נשאל הלכה למעשה כיצד לנהוג כשהיום השלושים ואחד חל בשבת קודש, האם עדיף לפדות במוצאי שבת מיד או למחרת ביום ראשון, וז"ל:

וע"ד שאלתו בפדה"ב שחל ביום ש"ק יום ל"א ונדחה ליום א' שאחריו אם יש לעשות הפדיון והסעודה בליל מוצש"ק כדעת ר"ע בסידורו או

כדעת הש"ך דנוהגין לפדות ביום... והביא מהגהת הגר"א ליו"ד שם שכתב ימותין עד יום א' כמו במילה וביאר דכונתו שלא לעשות בלילה כמו במילה.

ולאחר שהביא שם את דברי המהר"י אסאד וחלק על דבריו הביא את דברי היעב"ץ הסובר שראוי לפדות בלילה מופני שאז היתה מכת בכורות, ודחה את דבריו ע"פ המבואר במסכת שמוחות שהבכורים מתו ביום, וז"ל:

ובעיקר הדבר שכתב הר"י עמדין דכיון דמכת בכורות ה' בלילה ראוי לפדות בלילה יש לי לדון להיפוך דאדרבא מטעם זה ראוי לפדות ביום שהרי מבואר במס' שמוחות בתחלתה ויהי בחצי הלילה וד' הכה כל בכור וגו' וכת' כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור וגו' ואתה משיב א"ר יוחנן אף על פי שהכה אותם מכת מות מחצי הלילה היתה נפשם מפרפרת בהם עד הבקר משל הדייט אומר נתת פת לנער הודיע את אמו אף הקדוש ברוך הוא אומר אודיע לבני המיתה המשנקה הזאת ששונאיהם איך מתים בה אלא תשמור נפשותם עד הבקר כדי שיראו בני בשונאיהם עכ"ל הרי דגמר מיתתם ה' ביום ולכן כת' ביום הכותי... וכבר כתב בעט"ז א"ח סי' רי"ט דאין לברך על הטובה עד שנגמר במילואו... א"כ ה"נ אולי בתר שעת גמר הנס לכן יש לפדות ביום ולא בלילה ומה"ט המנהג לפדות ביום כמ"ש הש"ך.

כלומר, מן הראוי לפדות באותו הזמן בו התרחש נס מכת בכורות והוא ביום, וזאת מופני שאין מברכין על הטובה עד שתגיע לשלמות, וזמן הנס נקבע ע"פ סיומו, ובכורי מצרים מתו רק ביום, וע"כ מן הראוי לקיים מצוות פדיון הבן ביום.

❧ פדיון הבן על ידי שליח

הפוסקים דנו בענין קיום מצוות פדיון הבן על ידי שליח, ונראה היה לומר לפי הסברו של החתם סופר בדברי ר' יוחנן במסכת שמוחות, שהקב"ה רק הכה את שרו של מצרים, והמלאך המושחית הוא זה שהרג את הבכורים בפועל, שאף אנו יכולים לקיים מצוות פדיון הבן על ידי שליח,

וכשם שהקב"ה הרג את הבכורים על ידי שליח, אולם החתם סופר בעצמו במקום אחר (שו"ת יו"ד סי' רצ"ג) כתב, וז"ל:

והוא בפדיון הבן נראה לי גם כן אין רגילין לעשות שליח משום דכתיב ועברתי בארץ מצרים אני ולא השליח ע"כ וריזין לעשות בעצמו ולא על ידי שליח וזכר לנס אף על גב דמשום כן אין לנו לאסור לעשות על ידי שליח מכל מקום אין רגילין לעשות שליח.

כלומר, בהגדה אנו מדגישים שמכת בכורות נעשתה על ידי הקב"ה בעצמו ולא על ידי שליח [ואמנם יתכן והמושחית הוא שהרג את הבכורים בפועל, מ"מ מכת בכורות שונה מיתר המכות שעל מכת בכורות נאמר שהקב"ה יכה בעצמו כמו שנאמר 'ועברתי'] ומטעם זה ראוי לכל אדם להשתדל לפדות את בנו בעצמו ולא על ידי שליח, אבל מעיקר הדין אפשר לקיים את המצווה על ידי שליח [ואולי מופני שבפועל הבכורים מתו על ידי המושחית].

❧ פדיון הבן כסמל לתפקיד האדם בעולמו

מדברי המפרשים שהזכרנו נראה, שמצוות פדיון הבן יסודה בקדושת הבכורות שהתחדשה במכת בכורות, וכן מבואר בספר החינוך (פרשת בא מצוה י"ח), וז"ל:

משרשי מצוה זו... ועוד, לזכור הנס הגדול שיעשה לנו השם יתברך בבכורי מצרים, שהרגם והצילנו מידם.

ובסוף דברי החתם סופר (יו"ד סי' שמ"ו אות י"ב) שהזכרנו לעיל, מבואר שבכורי ישראל נקנו לקב"ה ביום, לאחר שמתו בכורי מצרים, ומחמת קנין זה אנו מחוייבים במצוות פדיון הבן, וז"ל:

והא"ש דתלה קדושת בכורי ישראל ביום הכותי ולא בלילה, משום דמה שניצולו ישראל בחצי הלילה בהתשת כח שלמעלה אין כאן חדוש ושום פדות, וכי מה להם לישראל בשר ומזל של מצרים, ומעולם בטובתו לא